

HUZUR ROMANINDA NİHİLİST BİR KARAKTER: SUAD

Secaattin TURAL*

ÖZET

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *Huzur* adlı romanının kahramanlarından biri olan Suad, derinlemesine tahlil edilmemiş bir karakterdir. Suad, romanda topluma karşı hiçbir sorumluluk duygusu duymadığı gibi bütün ahlâki değerlere karşı olmasıyla; savaşın insanoğlunu terbiye edeceğini iddia etmesiyle ve hatta sonunda intiharıyla "nihilist" diyebileceğimiz bir karakterdir. Huzur'un ana temalarından biri olan mesuliyet duygusunu reddederken Allah'ın varlığına da inanmaması, onun nihilist yönünü gösteren diğer özelliklerden biridir. Suad, romanda alafranga züppeden alafranga haine, oradan Batıyı tam olarak tanımadan Batı için sahici olan bunalmaları "taklit" etmeye kadar giden yarı aydınların da sembolüdür. Huzursuzluğun nihilizmle bağlantılı bir kavram olduğunu düşünürsek Huzur'da Suad'ın şahsında nihilizmin mahkûm edildiğini görülür.

Anahtar Kelimeler: Huzur, Suad, nihilist, huzursuzluk, sorumluluk.

A NIHILIST CHARACTER IN THE NOVEL HUZUR: SUAD

ABSTRACT

One of the main characters in *Huzur*, a novel written by A. Hamdi Tanpınar, is Suat who has not been thoroughly studied so far. Suat can be considered to be a nihilist personality due to opposing all the moral values and assuming wars to bring up humanity. Moreover, he never feels responsibility for the society throughout the novel. Consequently, he was obliged to commit suicide. Suad, being an atheist and refusing social responsibility, represents a complete reflection of nihilism. Additionally,

* Yrd. Doç. Dr. Kırklareli Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
secaattintural@yahoo.com

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*
Volume 5/4 Fall 2010

he symbolizes a wide range of westernlike snobbish and deceitful characteristics. What is more, he represents the false intellectualism and inclines to imitate western style crisis although being unaware of the Western culture. Considering all these facts, the novel *Huzur* is said to criticize nihilism in the personality of Suat.

Key Words: Huzur, Suad, nihilist, unrest, responsibility.

Huzursuzluğun romanı olarak tanımlanan Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *Huzur*'u edebiyatımızın-yayımlandığı dönemde sükût suikastına uğramış olsa da- özellikle 1970'lerden sonra üzerinde en çok durulan, yorumlanan romanlarından biridir. Yazarının şair, edebiyat tarihçisi, romancı, hikâyeci, eleştirmen ve her şeyden önemlisi estetik kimliğine sahip olması sadece edebiyatçıların değil, kültür ve sanat dünyamıza mensup kimselerin de ilgisini çekmiştir. *Huzur*'da Tanpınar'ın "medeniyet-kültür" bağlamında musikimize, mimarimize, tarihimize yönelttiği bakış- Yahya Kemal'den ilhamla, fakat onu daha da açan ve zenginleştiren yorumlarla- kültür ve edebiyat dünyamız için ufuk açıcı mahiyettedir. Yazarının sükût suikastına uğradığından yakındığını hatırlarsak, her büyük sanatkar gibi onun da çağının önünden gittiğini yani "avangard" bir sanatçı olduğunu söyleyebiliriz. Bu durum Doğu-Batı sorunsalını yüzeysel bir yorumdan ziyade derin bir kavrayışla ele alan Tanpınar'ın, roman tekniği bakımından bir takım denemelere giriştiğini ve bu anlamda Türk edebiyatında modern, hatta postmodern bir tavrın öncüsü olduğunun da işareti olarak yorumlanabilir. Nitekim Huzur hakkında kendisiyle yapılan bir röportajda romanının sanılanın aksine tezli olmadığını söyleyen Tanpınar'ın, eserine "deneme roman" demesi de öncülüğünün farkında olduğunu gösterir:

"Huzur'da bu iki şeyin, dünya meseleleri ile kendi zamanımızın münakaşası vardı...İsterseniz buna bir "deneme roman" deyin... Huzur'un daha ziyade münakaşa ettiği meseleler vardır. Bunların başında insanın kâinattaki yeri gelir. Bence insan bütün kâinattan mesuldür. Fakat heyhat ki insan bu mesuliyetinin çapında değildir... Nihayet bir de öteden beri peşinde olduğum kalkınma davamız ve kültürümüz karşısındaki vaziyetimiz var..."¹

¹ Ahmet Hamdi Tanpınar, "Tanpınar'la Huzur Hakkında Konuşma", *Mücevherlerin Sırrı*, Haz. İ.Dirin, T.Anar, Ş. Özdemir, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2002, s. 211.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

Tanpınar'ın aynı röportajda romanına niçin *Huzur* adını koyduğu ile ilgili bir soruya verdiği cevap, bir bakıma bu makalenin yazılmasına vesile olmasıyla da ayrıca önem taşımaktadır:

“Çünkü huzursuz bir dünyada yaşıyoruz. Çünkü insan kendisiyle barışık değil. Değerler karşısında ve insan karşısında yeniden düşünmeye mecburuz. Çünkü her şeyden şüphedeyiz. Ve nihayet arkamızda eskisi gibi o kadar kuvvetle Allah'ı hissetmiyoruz. Hülâsa huzursuzuz, onun için...”²

Görüldüğü gibi Tanpınar, romanda iki şeyi önce çıkarıyor. Bunlardan ilki “mesuliyet duygusu”, diğeri de romanın bütününe hâkim olan kültür ve medeniyetimizi algılamadaki “ikilik”. Daha doğrusu Tanzimat'tan bu yana süregelen modernleşme maceramızın meydana getirdiği ve giderek derinleşen medeniyet krizinin nasıl aşılacağı meselesi. Yani kısaca Batılılaşmanın Türk toplumundaki tezahürleri ve mazi ile bağımızdır. Bu bağ bazı aydınlarımız için bir yanıla redd-i mirasa veya bazıları için de tam tersine geçmişi kutsama gibi temelde daha pratik çözümlere dayanırken, daha ziyade Yahya Kemal ve Tanpınar'da görülen, mazinin bu günün ışığında yeniden yorumlanıp yaratıcı bir geleceği hazırlamadaki rolü ile ilgilidir. Tanpınar, Doğu'nun da Batı'nın da bizim gerçekliğimizin birer parçası olduğunu söylerken, bu çifte gerçekliğin içinde yaşamının ve yeni hayat şekilleri kurmanın kolay olmayacağını kabul eder, ama bunu imkânsız görmez. İşte *Huzur* bütün bu meselelerin etrafında gelişen bir romandır. Romanın kahramanlarının hemen hepsinin entelektüel kimlikte olmaları bu sorunların tartışıldığı bir platformun daha en başından kurulmasını sağlar. “İhsan, Nuran, Suad, Mümtaz” başlıklarından oluşturduğu dört bölümlük *Huzur*'un asıl kahramanı Mümtaz; diğer bölümlerin başlığını oluşturan isimler ise Mümtaz'ın hayatına doğrudan etki eden kişilerdir. *Huzur*, bir yandan Mümtaz-Nuran aşkı etrafında gelişmesi ve Suad karakterinin bu aşkı tehdit etmesiyle tipik bir aşk romanı özelliğini taşıırken; bir yandan da İstanbul ve musikinin başrolde olduğu bir sanat romanıdır. Fakat hepsinden daha önemlisi özellikle İhsan'ın geliştirdiği iktisat ve tarih tezlerinden kimlik sorunlarına kadar uzanan, kültür ve medeniyet üzerine aforizmaları içeren bir metindir. Söz konusu meselelerle ilgili bir çok *Huzur* okuması yapılmıştır. Mümtaz, Nuran ve İhsan ise bu konuda yazarların dikkatlerini en çok çeken karakterlerdir. Suad karakteri romanda “anti kahraman” yani diğerlerinin negatifi olan ve Mümtaz'ın neye dönüşmemesi gerektiğini imlemektedir. Bir diğer deyişle Suad aslında *Huzur* incelemelerinde derinlemesine tahlil

² Ahmet Hamdi Tanpınar, *age.*, s. 210

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

edilmemiş bir karakterdir.³ Halbuki Suad bizce Mümtaz'ın yaşadığı tenakuzların sembolüdür ve onun ikinci benliğini oluşturmasıyla Tanpınar'ın *polyphonique*⁴ (çok sesli) romana oldukça yaklaştığı ve “*contrepoint*”⁵ yakalama imkânı veren bir kahramanıdır.⁶ İhsan yukarıda da belirttiğimiz gibi mesuliyet duygusunu ve din duygusunu öne çıkarırken, Suad, makalemizin ilerleyen bölümlerinde göstermeye çalışacağımız gibi tam aksi görüştedir. Yani bir yanıla mesuliyet duygusunu reddederken diğer yandan da ateizmi savunur. Suad, topluma karşı hiçbir sorumluluk duygusu duymadığı gibi bütün ahlâki değerlere de karşı olmasıyla; savaşın insanoğlunu terbiye edeceğini iddia etmesiyle ve hatta sonunda intiharıyla tam da “nihilist” diyebileceğimiz bir karakterdir. Suad'ın nihilizme göz kırpan düşünce ve davranışları aynı zamanda Tanpınar'ın, Tanzimat'tan bu yana görülen alafrangalık meselesinde, Türk aydınının geldiği noktayı göstermesini sağlar. Suad bu yönüyle romanda, alafranga züppeden, alafranga haine, oradan Batıyı tam olarak tanımadan Batılı bir aydın için sahici olan bunalımları sadece “taklit” etmekle yetinen yarı aydınlarımızın da sembolü olarak yer almıştır. Huzursuzluğun nihilizmle bağlantılı bir kavram olduğunu düşünürsek *Huzur*'da Suad'ın şahsında nihilizmin mahkûm edildiğini görürüz. Öncelikle nihilizmle ilgili kısa bir bilgi vererek konunun daha iyi anlaşılmasına yardımcı olalım.

³ Derinlemesine bir tahlil olmasa bile Suad ile ilgili yazı için bkz. Nilüfer Kuyaş, “Huzursuz Miras: Suat'ın Mektubu”, *Hece, Ahmet Hamdi Tanpınar Özel Sayısı*, S.61, s. 63-66, Ankara 2006

⁴ Polyphonique (çok sesli) romanın başlıca karakteristiği bağımsız ve kaynaşmamış seslerin ve bilinçlerin çokluğu, tamamen meşru seslerin sahici bir çok sesliliğidir. Bu kavram Mikhail Bakhtin'in Dostoyevski'nin romanları üzerinde çalışırken kullanmasıyla bir eleştiri yöntemi olarak literatüre geçmiştir. Bakhtin, Dostoyevski'nin kahramanlarının her birinin eşit haklara ve kendi dünyalarına sahip bir bilinçler çoğulluğu içinde olayın bütünlüğü içinde birleşmelerine rağmen kaynaşmadıklarını belirterek, her söylemin ötekine yönelik olduğuna dikkat çeker. Ona göre Dostoyevski bunu başararak tezli romanın sığığını aşabilmiştir. (Geniş bilgi için bkz. Mikhail Bakhtin, *Dostoyevski Poetikasının Sorunları*, Metis, İstanbul 2004.)

⁵ Tanpınar'a göre bu sözcük “hayatın kendisini yakalamak” anlamında. İşte bu anlamda “*contrepoint*” ikilik/arada kalmışlık sorunsalına bir çözüm biçimi. “*Karşı görüş*”, “*ters görüş*” gibi bir karşıtlık da söz konusu. Ancak bunlar bir bütün içinde yer alan birbirine zıt olmaktan çok birbirini tamamlayan görüşler. Bir müzik terimi olarak “*çeşitli ezgileri birbirine uydurma sanatı*” anlamına da gelen bu kavram Tanpınar'ın metinlerini anlamada önemli bir rol üstlenebilir.. (bkz. Berkiz Berksoy, *Tanpınar'da Eleştirel ve Karşılaştırmacı Düşüncenin Estetiği*, Ahmet Hamdi Tanpınar Özel Sayısı, S. 61, Hece, Ankara, 2006, s. 37.)

⁶ Tanpınar, kendisiyle yapılan bir röportajda *Huzur*'un devamını yazacağını, fakat öncesinde edebiyatımızın kayıp metinlerinden biri olarak kabul edilen “Suad'ın mektubu”nu yayımlayarak Mümtaz'ın meselelerine ışık tutacağını belirtir. Bu da Suad'ın aslında ihmal edilmemesi gereken bir kahraman olduğunun delilidir. (Bkz. Tanpınar, *Mücevherlerin Sırrı*, s. 210-212.)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

Nietzsche ile ün kazanan bu kavram onun deyişiiyle “*en yüksek değerlerin değerlerini kaybetmesi*”dir.⁷ Sözlük anlamı ile “hiççilik” anlamına gelen kelime, Latince “nihil” kelimesinden diğer Avrupa dillerine geçmiştir. Nihilizm; politik, dinsel ya da herhangi bir otorite başta olmak üzere, ahlâk kurallarını, gelenekleri tanımayan, yeni bir toplum düzeni kurmak üzere anarşizm ve terörizm de dâhil her türlü zor kullanmaya başvurmayı mübah gören, aşırı bireyciliği önceleyen; insan hayatının gayesizliğini öne çıkararak intiharı bile meşrulaştıran bir felsefedir.⁸ Nihilizm; felsefi, sosyal-siyasi ve estetik olmak üzere üç akımdan meydana gelmiştir ve hepsinin ortak yanı da Tanrı’ya olan inancın kaybolması ve pozitivist-materyalist bir anlayışın yaygınlık kazanmasıdır. Rus romancı Turgenyev’in “*Babalar ve Oğullar*” (1862) romanındaki tıp öğrencisi Bazarov edebiyatta ilk nihilist tiptir. Yalnız burada Bazarov’un olumlu bir tip olarak çizildiği unutulmamalıdır. Sonrasında Schopenhauer’ın kötümser felsefesinin etkisiyle nihilist anlayış daha da yaygınlaşmış ve nihayet Nietzsche’yle beraber felsefi bir nitelik kazanmıştır. Nietzsche’nin Tanrı’nın ölümüne yaptığı vurgu her türlü değerlerin yeniden yorumlanmasına yapılan bir çağrıdır aynı zamanda.⁹ Ona göre nihilizmin ikinci aşaması ise bütün değerlerin alt üst edilmesinden sonra “üstün insan”ı inşa etmektir. Nietzsche’nin felsefi nihilizmi doğal olarak filozofun asıl varmak istediği noktadan saparak, toplumlar için yalnızca tahrip edici bir özelliğe bürünmüş ve bunalımlı, kendisinden ve diğer insanlardan nefret eden insanlara “nihilist” denilmeye başlanmıştır.¹⁰ Edebiyatta özellikle Dostoyevski’nin romanlarında nihilizm, menfi düşüncenin geliştirdiği bir mantıkla intihara giden, yahut hareketleri mutlak inançsızlığın formülünü teşkil eden şahsiyetlere göre ifade edilir.¹¹ Bu yönüyle *Huzur*’un Suad’ının da düşünce ve davranışlarıyla nihilist bir tip olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim romanda İhsan’ın yeniyi yaratmak için eskinin değerlerinden

⁷ Birol Dok, *Nietzsche’nin Nihilizmi*, Seba Yay., Ankara 1996, s. 25.

⁸ Sevim Acar, *Nihilizme Eleştirel Bir Bakış*, İşaret Yay., İstanbul 1996, s. 16.

⁹ Yalnız burada filozofun “Tanrı öldü” demesi, aslında kilisenin daha en baştan Tanrı’yı öldürdüğünü ve modern insanın da buna son noktayı koymuş olduğuna yapılan bir vurgudur. Dolayısıyla bir tespitte bulunmuş olur. Onun bu çok meşhur olan metnin devamında Tanrı’nın ölümünden sonra insanlığın artık hangi amaç için yaşayacağı sorusu vardır. (bkz. Dok, age., Sevim Acar, age., s. 17.)

¹⁰ Nietzsche’nin “üstün insan”ının “sevgi”den, merhametten arındırılmış ve amaçsız bir kaosun peşinde olan yıkıcı bir tiran olarak algılanmasının yanlış olduğu ve “üstün insan”ın bir anlamda Tasavvuftaki “insan-ı kâmil”in farklı bir versiyonu olduğuna ve öz benliğini arındırılmış, var oluşun bütün paradokslarını aşmış, nefesine karşı en katı, fakat başkalarına karşı ince ruhlu ve iyi huylu bir insanı temsil ettiği ile ilgili yorum için bkz. Senail Özkan, *Nietzsche, Kaplan Sirtında Felsefe*, Ötügen Yay., İstanbul 2004.

¹¹ Dok, age., s.26.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

hareket edilmesi gerektiği ile ilgili sözlerine Suad'ın verdiği cevap, nihilizmin eski yeni bütün değerlere karşı alabildiğine kayıtsız, hatta onların yerle bir edilmesi gerektiği ile ilgili bakışının özeti:

*“Evet, bir adımda eski, yeni ne varsa hepsini silkip, fırlatmak. Ne Ronsard ne Fuzûlî...”*¹²

Romanın aynı bölümünde İhsan ve Mümtaz'la tartışmaya devam eden Suad, İhsan'ın Türk toplumunun eskinin çürüten, ölü köklerinin atılarak yeni bir istihale giderek yeni insanın yaratılması gerektiği ile ilgili tezine karşı çıkararak *“Yeni insan eskinin hiçbir artığını kabul etmez”*¹³ diyerek geçmişin bütün değerlerinin silinip atılmasını ister. Bu tartışmanın ilerleyen bölümünde ise tam da Nietzschevârî bir üslupla insanlığın ancak bir yıkımdan sonra ayağa kalkabileceğini savunur. İkinci Dünya Savaşı'nın çıkma ihtimali ile ilgili konuşmada İhsan ve Mümtaz'ın savaş karşıtı tutumlarına Suad *“Kaldı ki harb bir zaruret oldu artık...bu kadar karışık hesabı ancak o temizleyebilir”*¹⁴ diyerek insanlıktan ümidi kestiğini belirtir. Çünkü o tıpkı nihilistlerde olduğu gibi savaşın insanlığa getireceği felaket ve acıyla ilgilenmez; insanlığın ancak ağır bir yıkımdan sonra ayağa kalkabileceğini düşünür. İhsan'ın *“Harbin, ihtilalin korkunç tarafı, asırlarca gayretle, terbiye ile, kültürle yendik sandığımız bu kaba kuvveti birdenbire boş bırakmasıdır”* demesine de *“İşte ben de bunu istiyorum”*¹⁵ diye cevap verir. Bu cevabın altında Nietzsche'nin insanın geçmişten bugüne taşıdığı bütün geleneklerin, inançların, ahlaki değerlerin yıkılmadan “üstün insan”a ulaşamayacağı ile ilgili görüşü yatmaktadır. Bu insan özellikle dinin ve onun bir ürünü olan bütün ahlâki değerlerden arınmış, acıma, ferâgât ve mesuliyet gibi insanı zayıf düşüren duygulardan kurtulmuş bir “üstün insan”dır. Suad'a göre savaş, bütün tahripkârlığıyla yeni bir dünyanın kurucusu rolünü üstlenebilir.

Suad da her nihilist gibi tüm ideallerin, değer tasarımlarının ve olumlu çabaların tamamen reddedildiği bir dünya görüşü tavrına ve davranışına sahiptir. Mesuliyet duygusunun ise bu dünyada yeri yoktur. İhsan'la giriştiği bir tartışmada *“Herkes bana bir şeyi hatırlatıyor. Karım, arkadaşlarım, akrabalar, herkes. Düşünmüyorlar ki ben mesuliyet hissiyle doğmuş değilim.”*¹⁶ diyen kahramanımız ne karısına koca, ne çocuklarına baba, ne arkadaşlarına bir dost ve ne de cemiyete karşı bir fert olarak sorumluluk hissi duymaz. Karısının bunu

¹² Ahmet Hamdi Tanpınar, *Huzur*, Tercüman 1001 Temel Eser, s. 82.

¹³ Ahmet Hamdi Tanpınar, *age.*, s.84.

¹⁴ Ahmet Hamdi Tanpınar, *age.*, s.84.

¹⁵ Ahmet Hamdi Tanpınar, *age.*, s.84.

¹⁶ Ahmet Hamdi Tanpınar, *age.*, s. 258.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

ilk haftada anladığını fakat hâlâ bir mucize beklediğini söyleyen Suad, cemiyete karşı mesuliyet duygusunu hatırlatan İhsan ve Mümtaz'ın da kendisini anlamadıklarını düşünür. Ahlâki değerleri öylesine umursamaz ki aynı zamanda akrabası olan İhsan'ın karısı Macide'nin şaşkın bakışları altında karısını nasıl aldattığını anlatmaktan çekinmez.¹⁷ Bütün ahlâkî zaaflarını açıkça herkesin yanında anlatan Suad, hiçbir sınır tanımayan, bir boş vermişlik duygusuyla hareket eder.

Suad'ın, karısına ve çocuklarına karşı hissetmediği sorumluluk duygusunu günübürlük zevklerin peşinde koşan hazcı bir nihilist tavrıyla metresine de duymadığı görülür. Özellikle biz Mümtaz'ın bilincinden Suad'ın bu yönünü daha rahat fark ederiz. Mümtaz Suad'ın Nuran'a olan ilgisini bildiği için Nuran'la evliliklerinin önünde onun büyük bir engel olduğunu bilir. Hasta ruhlu olarak gördüğü Suad'ın, hastanede bile rahat durmadığını düşünen Mümtaz'ın “*O, ateş içinde odasına girip çıkan hastabakıcıların vücutlarını seyrediyor, biraz iyileşince ahbablığı ilerletmek için gençlerine gülümsüyor, kollarına, yüzlerine dokunmaya çalışıyor...*”¹⁸ diye düşünmesiyle Suad portresinin yavaş yavaş tamamlandığı görülür. Cinsî zevklerin peşinde koşan ve Nuran'a olan ilgisinin altında bile aslında kendisinin asla sahip olamayacağını düşündüğü mutluluğa düşmanlık yatan bir Suad'dır bu. Gayrimeşrû ilişki içinde olduğu kadının hamile olduğunu öğrendiğinde, ona çocuğu aldırması için baskı yapan ve bir cana kıymanın vicdan azabını duymayan bir insan olan Suad, kadını intihar etmekle tehdit etmekten de çekinmez. “*Düşün bir kere, intihardan başka çarem kalmaz... Ölmemi istiyorsan o başka.*”¹⁹ Nitekim bu tehdit bir başka sahnede gerçek olacak ve Suad'ın intiharı Mümtaz'la Nuran'ın evlilik hayallerini sona erdirecektir. Görüldüğü gibi Suad, toplumsal ya da ahlâkî hiçbir değer yargısını tanımayan, yaptıklarından hiçbir sorumluluk duymayan bencil, hedonist bir tip olarak çizilmiştir romanda. Mümtaz, Suad'ın kadını çocuğu aldırma ikna ettiğinde yüzünde beliren gülümsemeye iğrenerek bakar ve “*hiçbir iyiye, güzele, büyüğe doğru bir kanatlanmanın olmadığı içgüdüsel, hayvani arzularını tatmin etmiş*”²⁰ bir varlık olarak görür Suad'ı.

Huzur üzerinde duran bazı yazarlar, Suad'ın Dostoyevski romanlarından fırlamış bir karakter olduğunda hemfikirdir.²¹ Yalnız

¹⁷ Ahmet Hamdi Tanpınar, *age.*, s. 259.

¹⁸ Ahmet Hamdi Tanpınar, *age.*, s.203.

¹⁹ Ahmet Hamdi Tanpınar, *age.*, s. 207.

²⁰ Ahmet Hamdi Tanpınar, *age.*, s. 208.

²¹ Fethi Naci, “Huzur”, *Bir Gül Bu Karanlıkarda*, Haz. Abdullah Uçman, Handan İnci, Kitabevi, İstanbul 2002, s. 189-198., Mehmet Kaplan, “Bir Şairin

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

Dostoyevski'nin nihilist özellikler taşıyan kahramanlarının çoksesli roman kurgusu içinde mistik-metafizik değerlerle, hiçlik duygusu arasında gidip geldikleri ve her birinin aslında Dostoyevski'nin birer yanını temsil ettiğini bilinmektedir. Tanpınar da aslında Suad tipiyle böylesi bir derinliği yakalamaya oldukça yaklaşmıştır- Suad bir yanıyla da Tanpınar'ın ta kendisidir-ama o, Batı için normal gördüğü bu tavrı Türk aydını için bir lüks olarak görmüş ve tam sınırdaki bırakarak Suad'ı alabildiğine olumsuzlamıştır.

“Hazin tarafı şu ki bu cins azapları bütün dünya bir asır evvel yaşadı. Hegel, Nietzsche, Marx geldiler, geçtiler. Dostoyevski Suad'dan seksen sene evvel bu azabı çekti....Suad'ı itham etmiyorum. Fakat onun meselelerinin bugünümüzün, kendi günümüzün çerçevesine giremeyeceğini söylüyorum.”²²

Suad'ın hakikaten azap çektiğini kabul etse de İhsan'ın şahsında Tanpınar, “Çekebilir... Ama bana ne? Benim ferdin peşinde koşacak vaktim yok. Ben cemaat ile meşgulüm”²³ diyerek Türk aydınının cemiyete karşı mesuliyetinin altını çizer. Yani toplumun değer yargılarına uzak olmayan, mazisi ile inanç dünyasıyla barışık ve hayat karşısında dirençli, yaşama sevincini ve azmini yitirmemiş aydınlar ister Tanpınar. Halbuki Suad hayata pamuk ipliğiyle bağlı ve ferdi zevklerinin ve acılarının pençesinde kıvranan sahte bunalımların sahibi bir aydın tipidir. İşte bu noktada bilinçli olarak Dostoyevski'nin çok sesli romanını yazmamıştır Tanpınar.

Huzur'da söz konusu çoksesliliğe ve Suad'ın nihilizminin altında yatan gerçeğe çok yaklaşılan bölümde Tanpınar, Türk aydınının asli meselelerinden birinin Tanrı inancıyla daha doğrusu kültür ve medeniyetin en önemli temellerinden olan din duygusuyla kurduğu bağ olduğunu düşünür. Nitekim *Huzur*'la ilgili kendisine sorulan bir soruya verdiği cevabı makalenin başında vermiştik. Huzursuz bir dünyada yaşadığımızı söyleyen Tanpınar, değerler ve insan karşısında yeniden düşünmeye çağırdığı aydınlarımızın her şeyden şüphe etmeye başladığını ve artık eskisi kadar kuvvetle Allah'ı hissetmediğini belirtir. *Huzur*'da İhsan'ın da aynı sözleri söylediğini görüyoruz:

Romanı, “Huzur”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 31 Aralık 1962, s. 37-38., Berna Moran, “Bir Huzursuzluğun Romanı: Huzur”, *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış I*, İletişim Yay., İstanbul 1983, s. 203-223.

²² Ahmet Hamdi Tanpınar, *Huzur*, s.273.

²³ Ahmet Hamdi Tanpınar, *age.*, s.273.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

*“Elbette bütün ahlâkımız ve iç hayatımız Allah fikrine bağlıdır. Bu satranç onsuz oynanmaz. Belki Suad’a biraz da bunun için kızıyorum.”*²⁴

Romanda bu tür aydınların bir sembolü olarak görülen Suad’ın Allah’ın varlığına inanıp inanmadığı ile ilgili Macide’nin sorusuna *“Hayır yavrucuğum inanmıyorum. Bu saadetten mahrumum. İnanıyordum mesele değişirdi. Bilseydim ki vardır, insanlarla hiçbir davam kalmazdı.”*²⁵ diye cevap vermesi de Tanpınar’ın kahramanının, Nietzschevârî bir cevabından başka bir şey değildir. Tanrı öldü diyen Nietzsche de daha önce belirttiğimiz gibi Tanrı’nın ölümüyle her şeyin hiçleştiğini söylüyordu, tıpkı Suad gibi. Tanrı’nın var olmadığı bir dünyada hiçbir değer olamayacağına ve hiçliğe, saçmalığa giden bir felsefenin, düşüncenin izleridir bu cümleler. Suad’ın şu cümleleri onun nihilist olarak nitelendirilmesine yetecek kadar açıktır:

*“Niçin hayatımı en manasız şekilde budalaca yaşadysam, niçin eğlendiysem, niçin içtiysem, niçin evlendiysem. Zamanı öldürmek için.”*²⁶

İhsan’ın verdiği cevaplardan biri ise yine Nietzsche’ye bir göndermedir.

*“Çünkü içinde öldürdüğün Allah var. Evet ben de biliyorum o olmazsa her şey mübahtır diyenler oldu... Onun boşalttığı yeri insanlığı parçalayanlar doldurdu. Tanrı insanı ben de biliyorum. Ne oldu? Sadece sefaletlerimizle baş başa kaldık.”*²⁷

İşte adeta Dostoyevski romanlarından çıkmış bir sahne daha: Suad, ömründe hiçbir vazife hissi duymamış, alabildiğine bencil fakat bir o kadar da içi iyilik dolu bir adamın hikâyesini anlatıyor Mümtaz’ın yazması için. Bu adam günün birinde evlenir, yani sorumluluk alır. Sonucunda o iyi adam gidiyor yerine huysuz, içi kötülük dolu bir adam geliyor. Bir etiket altında yaşamının, toplumun kurallarına uymanın verdiği sıkıntı onu bu hale getirmiştir. Hiç kimsenin mutluluğuna katlanamayan bir tipe dönüşen adamın tekrar eski haline gelmesi için karısını öldürmesi gerekmektedir. İşte bu noktada Suad artık bu eylemin bir cinayet olmayacağını iddia ederek, adamın ancak bu şekilde yeniden dirilebileceğini söyler. Adamın karısını öldürdükten yedi gün sonra intihar edeceğini anlatan Suad, romanın ilerleyen bölümlerinde gerçekleşecek olan kendi intiharının da ipucu olabilecek şekilde adamı bir anlamda Mümtaz ve İhsan’ın

²⁴ Ahmet Hamdi Tanpınar, *age.*, s. 274.

²⁵ Ahmet Hamdi Tanpınar, *age.*, s. 267.

²⁶ Ahmet Hamdi Tanpınar, *age.*, s. 266.

²⁷ Ahmet Hamdi Tanpınar, *age.*, s. 268.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

daha iyi anlaması için veli olarak tanımlar. İhsan'ın insan kanyyla veliliğe ulaşamayacağı itirazında bulunmasıyla da yine Nietzsche'nin "üstün insanı" nı hatırlatan şu diyalog gerçekleşir:

-Bizim ahlâkımız için evet, fakat onun üstüne çıkarak...

-Ahlâkın üstüne çıkılmaz.

-Niçin olmasın İyiliğin ve fenalığın üstünde yaşayan bir insan için. Sen velilikten bahsediyorsun, benim kahramanım velilik istemiyor. O, hürriyet istiyor. Onu elde edince Tanrılaşıyor.²⁸

Bu diyalogda biraz da Dostoyevski'nin "Suç ve Ceza" romanındaki Raskolnikov'un yaşlı kadını öldürme amacını meşrûlaştırma gayretinin izlerini görüyoruz. Fakat en belirgin gönderme tabii ki Nietzsche'ye ve dolayısıyla nihilizmedir.

Tanpınar, Suad'ın bunalımlarını aslında hafife almaz, onun çektiği acıyı anlamaya ve bize de anlatmaya çalışır İhsan'ın şu sözleriyle:

"Fikrimi anla, belki esasta birleşebiliriz. İnsan teker teker tanrı olmaz, fakat insanlık bir gün kendisine layık bir ahlâk yaparsa tanrılaşabilir! Yani büyük vasıflar kazanır. İnsan talihinin mahpusudur. Ve bu talihinin karşısında imandan ve ıstıraba katlanmaktan başka silahlı yoktur.... İnsanlık mesuliyet duygusuyla başlar.²⁹"

Mümtaz da İhsan da aslında Suad'ın yaşadığı buhranı yaşayan insanlardır, fakat mesuliyet duygusuyla bunun aşılması gerektiğinin bilincindedirler. Yoksa entelektüel krizi inkar etmez ya da hafife almazlar. Romanın "huzur"u arayan bireylerin romanı olması ve "huzursuzluk"un nihilizmin temel kavramlarından biri olduğunu düşünürsek, "Benim ömrüm biçare bir israftır, su gibi akıyorum. Hastayım, içki içiyorum, evlat babasıyım yüzlerini görmek istemiyorum"³⁰ diyen Suad'ın uçurumun kenarında hayata karşı inancını ve güvenini kaybetmiş, hiçbir şeye karşı sevgi ve mesuliyet duygusu hissetmeyen, her türlü metafizik ve ahlaki değer karşısında olan mutsuz, huzursuz, hastalıklı bir ruh halini imleyen nihilist bir tipi temsil ettiği rahatlıkla söylenebilir. Hele Mümtaz'ın evinde kendini asarak intihar etmesi söz konusu portrenin tamamlanmasını sağlamıştır. Kendisinden ve dünyadan nefret eden, hem kendini hem de dünyayı tahrip etmeyi amaç edinen bir bireyin başka insanların mutluluğunu kıskanmasının bir sonucu olarak intiharı seçmesi tam da

²⁸ Ahmet Hamdi Tanpınar, *age.*, s. 262.

²⁹ Ahmet Hamdi Tanpınar, *age.*, s. 262

³⁰ Ahmet Hamdi Tanpınar, *age.*, s. 265.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

nihilistçe bir davranıştır. Hayata karşı geliştirmiş olduğu menfi duyguların eşiğinde ve mutlak inançsızlığın formülünde sonu intihara kadar giden bir eylemi Mümtaz'ın evinde gerçekleştirmiş olması ve arkasında bir mektup bırakarak Mümtaz'ın adeta ikinci benliği olarak onun ruhunda yaşamaya başlamasıyla Suad, bir yandan Mümtaz ve Nuran'ı ayırırken, bir yandan da onların “*mesuliyet duygusu*”na erişmelerini ve aşklarından feragat ederek başka insanların mutluluğunu kendi saadetlerine tercih eden bireyler olmalarını sağlamıştır. Nuran, kızı Fatma'nın bir türlü Mümtaz'ı sevmemesi ve ısrarla babası Fahir'i istemesinin etkisiyle de olsa “*anne*” sorumluluğunu üstlenirken, Mümtaz da “*Huzuru Nuran'da değil, içimde aramalıyım, bu da ancak feragatle olur*”³¹ diyerek, İhsan'ın ona telkin etmeye çalıştığı cemiyet için kendi ferdiyetinden vazgeçen aydın olmayı seçer.

Sonuç olarak diyebiliriz ki Tanpınar, gayesizliğin, kötümserliğin, Tanrıtanımazlığın, insanlığa karşı nefretin, maziye ve bugüne karşı kayıtsızlığın, vurdumduymazlığın temsilcisi olarak romanında nihilist bir karakter olarak yer verdiği Suad'ın intiharıyla bir yandan Türk aydınının ne olmaması gerektiğinin altını çizerken, diğer yandan da Tanzimat'tan bu yana süregelen bir medeniyet krizinin yol açtığı buhranların entelektüel düzlemde tartışılmasını sağlamıştır. Suad, içinde yaşadığı toplumun tarihine, medeniyetine, kültürüne ve bunlardan kaynaklanan her türlü maddi ve manevi değerlere karşı kayıtsızlığıyla; hem yaşadığı çağa hem de maziye olan nefretini kendine ve insanlığa yöneltmesi ve nihayetinde intiharıyla nihilist olarak tanımlayabileceğimiz bir karakterdir.

İhsan'ın olgunluğa ulaşmış portresinin yanında, Mümtaz'ın zaman zaman Suad'ın yaşadığı buhranların eşiğinde-ki bu kelime Tanpınar'ın bütün bir dünya görüşünü imler- olması daha önce de belirttiğimiz gibi Tanpınar'ın hem *polyphonique* romana yaklaşmasını sağlamış, hem de romanın sonlarında Mümtaz'ın Suad'ın intiharından sonra adeta ikinci bir benliği haline getirdiği Suad'la, onun bıraktığı intihar mektubu çerçevesinde girdiği içsel diyaloglar *Huzur*'u Türk edebiyatının tüketilemeyecek metinlerinden biri haline getirmiştir.

³¹ Ahmet Hamdi Tanpınar, *age.*, s. 322.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

KAYNAKÇA

- ACAR, Sevim, *Nihilizme Eleştirel Bir Bakış*, İşaret Yay., İstanbul 1996
- BAHTİN, Mihail, *Dostoyevski Poetikasının Sorunları*, Metis, İstanbul 2004.
- BERKSOY, Berkiz, “Tanpınar’da Eleştirel ve Karşılaştırmacı Düşüncenin Estetiği” “*Hece*” *Ahmet Hamdi Tanpınar Özel Sayısı*, S. 61, Ankara 2006
- DOK, Birol, *Nietzsche’nin Nihilizmi*, Seba Yay., Ankara 1996
- KAPLAN, Mehmet, “Bir Şairin Romanı, “Huzur”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 31 Aralık 1962.
- KUYAŞ, Nilüfer, “Huzursuz Miras: Suat’ın Mektubu”, *Ahmet Hamdi Tanpınar Özel Sayısı*, Hece, S.61, Ankara 2006.
- MORAN, Berna, “Bir Huzursuzluğun Romanı: Huzur,” *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış I*, İletişim Yay., İstanbul 1983.
- NACİ, Fethi, “Huzur”, *Bir Gül Bu Karanlıklarda*, Haz. Abdullah Uçman, Handan İnci, Kitabevi, İstanbul 2002.
- ÖZKAN, Senail, *Nietzsche, Kaplan Sirtında Felsefe*, Ötüken Yay., İstanbul 2004.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi, *Mücevherlerin Sırrı*, Haz.. İlyas Dirin, Turgay Anar, Şaban Özdemir, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2002.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi, *Huzur*, Tercüman 1001 Temel Eser.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*